

رصد وضعیت شاخص کسب و کار در کشور

الهه رحیم دوست^۱

چکیده

با توجه به اینکه بستر لازم برای تحقق اهداف بلندمدت در کشور و رشد و توسعه اقتصادی، وجود فضای مناسب کسب و کار و رونق فعالیت‌های مولد است، نگاه به شاخص کسب و کار می‌تواند نمایان‌کننده چگونگی عملکرد نظام اقتصادی یک کشور باشد. با توجه به آمار در دسترس که توسط اتاق بازرگانی در پایان هر فصل انتشار می‌یابد، مشاهده می‌شود که شاخص محیط کسب و کار در کشور در تابستان سال ۱۴۰۳ روند رو به بهبودی را تجربه کرده، اما هنوز به رقم پذیرفتنی دست نیافته است تا جایی که می‌توان گفت در برخی از زیرشاخص‌های این شاخص از جمله محدودیت در دسترسی به منابع آب و حامل‌های انرژی شاهد بدتر شدن وضع موجود نیز بوده‌ایم. در تبیین نقاط ضعف و قوت محیط کسب و کار کشور می‌توان گفت برخورداری از بازار بزرگ داخلی، وضعیت جغرافیایی راهبردی، نیروی کار ارزان و تحصیل کرده و قدرت مقابله با بحران‌ها و مشکلات از جمله نقاط قوت محیط کسب و کار کشور است. در مقابل، نقاط ضعف آن را می‌توان در قالب تحریم‌ها و محدودیت‌ها، ناکارآمدی اداری و بوروکراسی پیچیده، نبود ثبات اقتصادی و وجود تورم، نبود دسترسی به منابع مالی و اعتباری، مشکلات زیرساختی و فناوری و... خلاصه کرد. از این رو به منظور بهبود وضع موجود برخی راهکارها از جمله شفاف‌سازی و ثبات قوانین، سادگی در فرایندهای اداری، تقویت نظام مالی و بانکی، حمایت از استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوپا، تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، توسعه حمل و نقل و لجستیک، تقویت نهادهای نظارتی و قضایی، افزایش شفافیت در بخش عمومی، پیوستن به توافقات اقتصادی و تجاری، آموزش نیروی کار ماهر، تشویق به مشارکت بخش خصوصی در طرح‌های بزرگ ملی و تصمیم‌سازی‌ها و ایجاد ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: کسب و کار، شاخص، شین، نیروی کار، تحریم، کارآفرینی.

مقدمه

تولید مولد در کشور است. لازمه ایجاد و تقویت تولید مولد نیز مهیاسازی محیطی امن و پویاست. از این رو می‌توان گفت بهبود مستمر محیط کسب و کار، لازمه تحقق اهداف بلندمدت توسعه‌ای هر کشور است.

در جهان پیش رو که شاهد تحول‌های دائمی، رقابت‌های فشرده، پیشرفت سریع فناوری‌ها و...

نگاه به اسناد بالادستی کشور از جمله برنامه هفتم پیشرفت اقتصادی نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین اهدافی که در این برنامه بر دستیابی به آن تأکید شده است، تحقق رشد اقتصادی ۸ درصدی است. این در حالی است که شرط عملیاتی شدن اهداف بلندمدت کشور و وقوع توسعه و پیشرفت اقتصادی، تقویت

بزرگ با به‌کارگیری انواع روش‌ها مانند تبلیغات که نیازمند صرف هزینه‌های بسیار است و منجر به تغییر عادت‌های مصرفی افراد می‌شود، لابی کردن در محافل سیاست‌گذاری و... می‌توانند بر عوامل خارجی مؤثر بر بنگاه‌های خود و در نهایت، عملکرد بنگاه‌هایشان تا اندازه زیادی کنترل داشته باشند، اما در بنگاه‌های کوچک و متوسط به دلیل عدم برخورداری از چنین قابلیت‌هایی، نامساعد بودن محیط کسب‌وکار اثرگذاری بالایی بر عملکرد آن‌ها خواهد داشت. در نتیجه، بهبود محیط کسب‌وکار برای بنگاه‌های کوچک و متوسط از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است.

با توجه به اینکه در چند سال اخیر آمار بین‌المللی در خصوص شاخص محیط کسب‌وکار ارائه نمی‌شود، در این بخش از گزارش به بررسی این شاخص با توجه به آمارهای داخلی موجود می‌پردازیم. لازم به توضیح است که در آماری که مرکز پژوهش‌های اتاق ایران منتشر کرده، شاخص محیط کسب‌وکار به دو صورت نظریه عمومی کارآفرینی شین و پایش ملی کسب‌وکار ایران محاسبه شده است. از آنجاکه شاخص شین به دلیل در نظر گرفتن وزن عوامل مختلف در محاسبه، از دقت بیشتری نسبت به شاخص کل کشور برخوردار است، در این گزارش نیز به تحلیل محیط کسب‌وکار بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین می‌پردازیم.

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین را به محیط اقتصادی و محیط نهادی تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی

هستیم، انتظارات مشتریان نیز به‌طور دائم در حال تغییر است. در چنین محیط پویایی لازم است تا کسب‌وکارها با سازگاری با محیط و افزایش نوآوری به موفقیت دست یابند. آنچه بر اساس برخی شواهد در اقتصاد ایران مطرح است، نبود فضای مساعد کسب‌وکار برای فعالان اقتصادی در این عرصه است. از این‌رو شاخص محیط کسب‌وکار افزون‌بر اینکه می‌تواند بازخوردی از وضعیت کسب‌وکار برای فعالان بخش‌های مختلف اقتصاد داخلی داشته باشد، برای سرمایه‌گذاران خارجی نیز سنگ محکی در راستای ورود سرمایه آن‌ها به کشورهای مختلف خواهد بود.

رصد وضعیت شاخص کسب‌وکار در کشور و شناخت نقاط ضعف و قوت ساختار اقتصادی کشور توسط زیرشاخص‌های این معیار می‌تواند سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را برای بهبود وضعیت کسب‌وکار ایران در راستای تشویق فعالان به ورود به بخش‌های مولد اقتصادی و جذب سرمایه یاری رساند. با توجه به اهمیت موضوع، در این گزارش پس از بررسی وضعیت شاخص کسب‌وکار، به نقاط قوت و ضعف کسب‌وکار در ایران خواهیم پرداخت. در ادامه، با بیان ملاحظات امنیت اقتصادی کشور، به ارائه برخی راهکارهای پیشنهادی می‌پردازیم.

۱- وضعیت شاخص کسب‌وکار در ایران

محیط کسب‌وکار شامل همه عوامل اثرگذار بر کارکرد هریک از بخش‌های اقتصادی می‌شود و در عین حال، از کنترل مدیران بنگاه‌ها خارج است. اغلب بنگاه‌های

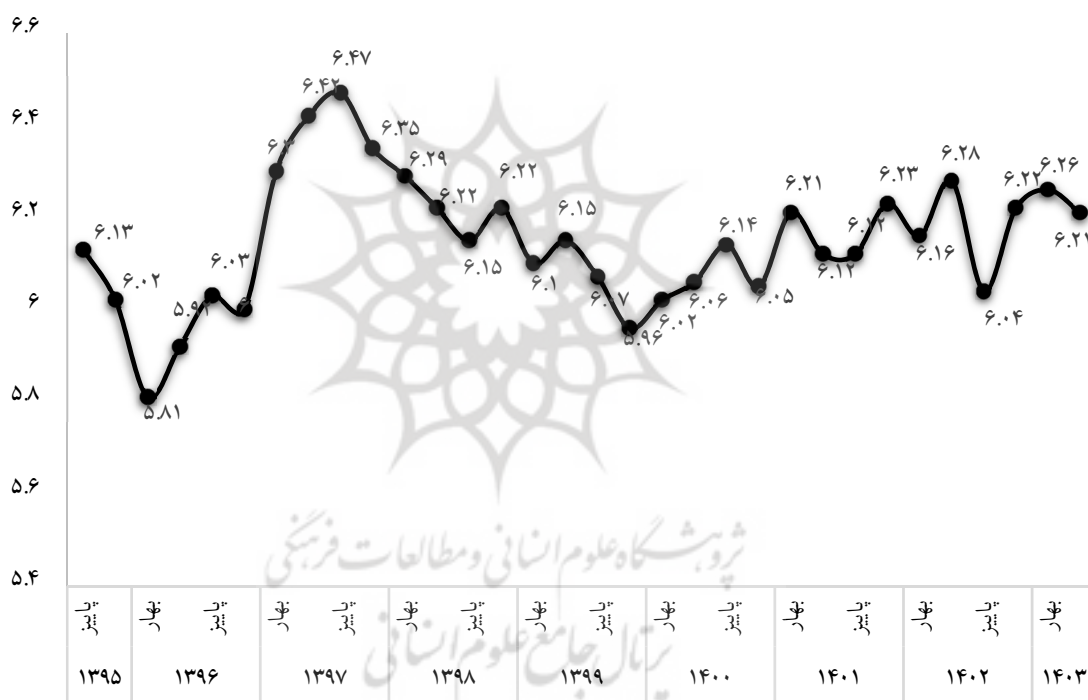

هرچه محیط کسب و کار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هرچه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود. در نمودار شماره ۱، به روند شاخص ملی محیط کسب و کار اشاره شده است.

شامل محیط اقتصاد کلان، محیط مالی، ساختار تولید و محیط جغرافیایی و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی، محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر کسب و کارهای موجود و بر فرایند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب و کار است، اثر می‌گذارند.

نمودار ۱- روند شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس مدل کارآفرینی شین

مأخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران، ۱۴۰۳.

از ۶ بوده‌ایم. در تابستان سال ۱۴۰۳، شاهد کمی بهبود در مقدار شاخص نسبت به فصل بهار همان سال بودیم، اما این تفاوت به اندازه‌ای نیست که نمایان‌کننده بهبود اساسی در محیط کسب و کار کشور باشد. در نگاه دقیق‌تر به زیربخش‌های این شاخص و در جدول شماره ۱، به بررسی نماگرهای مدل کارآفرینی شین می‌پردازیم.

بر اساس نظریه کارآفرینی شین، شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران در تابستان سال ۱۴۰۳، به عدد ۶/۲۱ رسید. لازم به توضیح است که هرچه مقدار شاخص به رقم ۱۰ نزدیک‌تر باشد، به معنی بدتر شدن وضعیت نسبت به فصل گذشته است. در بررسی روند کلی این شاخص در دوره مورد بررسی همواره شاهد ارقام بالاتر

جدول ۱- شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس نماگرهای مدل کارآفرینی شین

شاخص کل	شاخص محیط				شاخص نماگر				نماگر	محدت		
	میانگین				میانگین							
	درصد تغییرات				میانگین							
فصل مشابه سال گذشته ۱۴۰۲	فصل گذشته ۱۴۰۳	تابستان سال ۱۴۰۳	بهار سال ۱۴۰۳	تابستان سال ۱۴۰۲	درصد تغییرات	تابستان سال ۱۴۰۳	بهار سال ۱۴۰۳	تابستان سال ۱۴۰۳	بهار سال ۱۴۰۳	نماگر	محدت	
-۱/۰۶	-۰/۸۷	۶/۲۱	۶/۲۶	۶/۲۸	-۲/۳۱	۵/۸۵	۵/۹۹	۵/۷۹	۶/۲۵	محیط سیاسی امنیتی	نهادی	
								۵/۷۶	۵/۶۸	محیط علمی آموزشی		
								۵/۹۹	۵/۹۸	محیط فرهنگی		
								۵/۹۲	۶/۰۵	محیط فناوری و نوآوری		
								۵/۶۳	۵/۶۰	محیط قانونی و حقوقی		
								۶/۱۵	۶/۴۳	ساختار و عملکرد دولت		
								۶/۵۰	۶/۵۳	محیط اقتصاد کلان		
								۸/۳۰	۸/۳۶	محیط مالی		
								۶/۰۵	۵/۸۲	محیط جغرافیایی- زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های اقلیمی		اقتصادی
								۶/۰۶	۶/۰۹	ساختار تولید- انحصار، خوشه‌ها و مواد اولیه		

مأخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران، ۱۴۰۳.

* مثبت بودن درصد تغییرات به معنای بدتر شدن وضعیت نسبت به فصل گذشته است.

با توجه به جدول ارائه شده می‌توان گفت شاخص کل کارآفرینی شین در تابستان سال ۱۴۰۳ نسبت به فصل بهار همین سال، دارای منفی ۰/۸۷ درصد تغییر بوده است. این رقم به معنی بهبود شرایط کارآفرینی در فصل تابستان نسبت به فصل بهار بوده است. همچنین، تغییرات ۱/۰۶ درصدی این شاخص نسبت به فصل مشابه سال پیش از آن (۱۴۰۲)، نمایان‌کننده بهتر شدن شرایط کارآفرینی در کشور است.

نگاه به جدول شماره ۱، شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس مدل کارآفرینی شین در تابستان سال ۱۴۰۳ را رقم ۶/۲۱ نشان می‌دهد؛ به گونه‌ای که میانگین محیط ارزیابی نهادی در تابستان سال ۱۴۰۳، ۵/۸۵ و محیط اقتصادی ۶/۶۵ بوده است. همچنین، نگاه اجمالی نشان می‌دهد محیط مالی با میانگین عدد ۸/۳۰ و محیط قانونی و حقوقی با میانگین عدد ۵/۶۳، به ترتیب بدترین و بهترین محیط‌ها در تابستان سال ۱۴۰۳ بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین بودند.

۲- بررسی نقاط ضعف و قوت کسب و کار در

ایران

یکی از شاخص‌های معتبر برای سنجش محیط کسب و کار در کشورهای مختلف، شاخص سهولت کسب و کار است که بانک جهانی منتشر می‌کند. این شاخص شامل ده معیار مختلف است که چگونگی شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، دسترسی به اعتبار، پرداخت مالیات‌ها و حمایت سرمایه‌گذاران را اندازه‌گیری می‌کند. در گزارش سال ۲۰۲۰ بانک جهانی، ایران در رتبه ۱۲۷ از ۱۹۰ کشور قرار گرفت در حالی که کشورهای پیشرفته مانند آمریکا در رتبه ۶ و آلمان در رتبه ۲۲ قرار دارند. با توجه به اینکه این شاخص بین‌المللی از زمان شیوع ویروس کرونا تاکنون ارائه نشده است و در دسترس نیست، در این گزارش از منابع داخلی به منظور بررسی محیط کسب و کار کشور استفاده شده است. کسب و کار در ایران مانند هر کشور دیگری با چالش‌ها و فرصت‌هایی همراه است. عواملی مانند تحولات اقتصادی، تغییرات سیاسی، فرهنگ کار و محیط قانونی بر روند کسب و کار تأثیر زیادی دارند. با توجه به اینکه کارآفرینان و صاحبان کسب و کارها با شناخت نقاط ضعف و قوت به تصویری جامع از وضعیت محیط کسب و کار می‌رسند، اهمیت تبیین نقاط ضعف و قوت کسب و کار کشور بر کسی پوشیده نیست که در این بخش از گزارش به بیان آن‌ها می‌پردازیم.

۲-۱- نقاط قوت کسب و کار در ایران

• بازار بزرگ داخلی

ایران با جمعیتی بالغ بر ۸۵ میلیون نفر، یکی از کشورهای پرجمعیت در منطقه است. این موضوع

باعث ایجاد تقاضای زیاد برای انواع کالاها و خدمات می‌شود. از آنجاکه بسیاری از کسب و کارها به صورت مستقیم و غیرمستقیم با مصرف‌کنندگان داخلی سروکار دارند، این بازار می‌تواند ظرفیت رشد بالایی داشته باشد. از صنایع غذایی گرفته تا صنعت فناوری و تولیدات داخلی همگی می‌توانند از این بازار بهره‌برداری کنند. برای مثال، صنعت خودروسازی ایران به رغم مشکلات اقتصادی همچنان یکی از بزرگ‌ترین صنایع کشور است و تولید خودروهای ایرانی به دلیل تقاضای بالا در بازار داخلی همچنان ادامه دارد.

• وضعیت جغرافیایی راهبردی

ایران به دلیل داشتن مرزهای مشترک با کشورهای بزرگ و پرجمعیت مانند ترکیه و کشورهای حوزه خلیج فارس، دسترسی ویژه‌ای به بازارهای این کشورها دارد. افزون‌براین، ایران مسیر ترانزیتی مهمی برای انتقال کالا از شرق به غرب و برعکس است. این موقعیت می‌تواند به عنوان مزیت رقابتی برای کسب و کارهای صادراتی و وارداتی استفاده شود. برای مثال، بندرعباس و بندر بوشهر به عنوان دروازه‌های صادراتی و وارداتی ایران در حوزه تجارت با کشورهای منطقه، نقش کلیدی دارند.

• نیروی کار ارزان و تحصیل کرده

ایران یکی از کشورهایی است که دارای جمعیت جوان و تحصیل کرده است که به راحتی می‌تواند در صنایع مختلف فعالیت کند. هزینه نیروی کار در ایران نسبت به کشورهای غربی پایین‌تر است که این موضوع می‌تواند برای کسب و کارهایی که به نیروی

گرفتن مجوزها یا دریافت تسهیلات از بانکها معمولاً با مراحل طولانی و پیچیده روبه‌رو هستند. این بوروکراسی باعث از دست دادن فرصت‌های تجاری و کاهش سرعت رشد کسب‌وکارها می‌شود. افزون‌براین، وجود فساد اداری و نبود شفافیت در فرایندهای دولتی نیز می‌تواند مشکلاتی را برای کارآفرینان به وجود آورد. نگاهی به آمار ارائه‌شده اتاق بازرگانی ایران نشان می‌دهد زیرشاخص موانع در فرایندهای اداری اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی، از عدد ۶/۲۷ در بهار سال ۱۴۰۳، به رقم ۶/۱۷ در تابستان همین سال رسیده است که نمایان‌کننده رشد منفی ۱/۵۲ درصدی است. همچنین، زیرشاخص فساد و سوءاستفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی در تابستان سال ۱۴۰۳، به رقم ۶/۲۴ رسید که در مقایسه با بهار همین سال دارای رشد منفی ۱/۴۸ درصد بود. هرچند این تغییرات به نفع بهبود در محیط کسب‌وکار بوده است، اما همچنان شاهد عدم مطلوبیت این شاخص به‌منظور ترغیب سرمایه‌گذاران برای ورود به عرصه فعالیت‌های اقتصادی مولد در کشور هستیم.

• نبود ثبات اقتصادی و وجود تورم

یکی از مشکلات اساسی ایران، نوسانات شدید اقتصادی و تورم بالاست. این مسئله باعث می‌شود که قیمت‌ها مداوم افزایش و پیش‌بینی‌پذیری در بازار کاهش یابد. این نوسانات هزینه‌های تولید را افزایش و سوددهی کسب‌وکارها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برای مثال، نوسانات شدید نرخ ارز تأثیرات زیادی بر واردات و صادرات دارد. وقتی ارزهای خارجی مانند

انسانی نیاز دارند، جذاب باشد. همچنین، به علت وجود آموزش‌های تخصصی و فنی در ایران، نیروی کار کشور به‌راحتی می‌تواند وارد صنایع مختلف شود و از مهارت‌های خود بهره‌برداری کند.

• قدرت مقابله با بحران‌ها و مشکلات

ایران در طول تاریخ خود با بحران‌ها و تحریم‌های مختلفی روبه‌رو بوده است. این تحریم‌ها و بحران‌های مختلف باعث شده است که کسب‌وکارها یاد بگیرند چگونه شرایط پیش‌بینی‌ناپذیر را دریابند و به‌سرعت خود را وفق دهند. این تاب‌آوری در برابر مشکلات اقتصادی و سیاسی به رشد پایدار کسب‌وکارها کمک می‌کند.

۲-۲- نقاط ضعف کسب‌وکار در ایران

• تحریم‌ها و محدودیت‌ها

تحریم‌های بین‌المللی یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که کسب‌وکارها در ایران با آن روبه‌رو هستند. این تحریم‌ها محدودیت‌هایی را در زمینه‌های مختلف مانند دسترسی به بازارهای جهانی، نقل‌وانتقالات مالی، خرید فناوری‌های پیشرفته و تأمین مواد اولیه ایجاد کرده‌اند. این مشکلات باعث افزایش هزینه‌ها و عدم پیشرفت در بسیاری از زمینه‌ها و نیز کاهش رقابت‌پذیری شرکت‌های داخلی در بازارهای جهانی می‌شود. برای مثال، بسیاری از شرکت‌های ایرانی در صنعت نفت و گاز به دلیل تحریم‌ها نتوانسته‌اند به تجهیزات پیشرفته و فناوری‌های نوین دست یابند که این مسئله مانع پیشرفت آن‌ها می‌شود.

• ناکارآمدی اداری و بوروکراسی پیچیده

در ایران فرایندهای اداری و دولتی معمولاً پیچیده و زمان‌بر هستند. کسب‌وکارها برای ثبت شرکت‌ها،

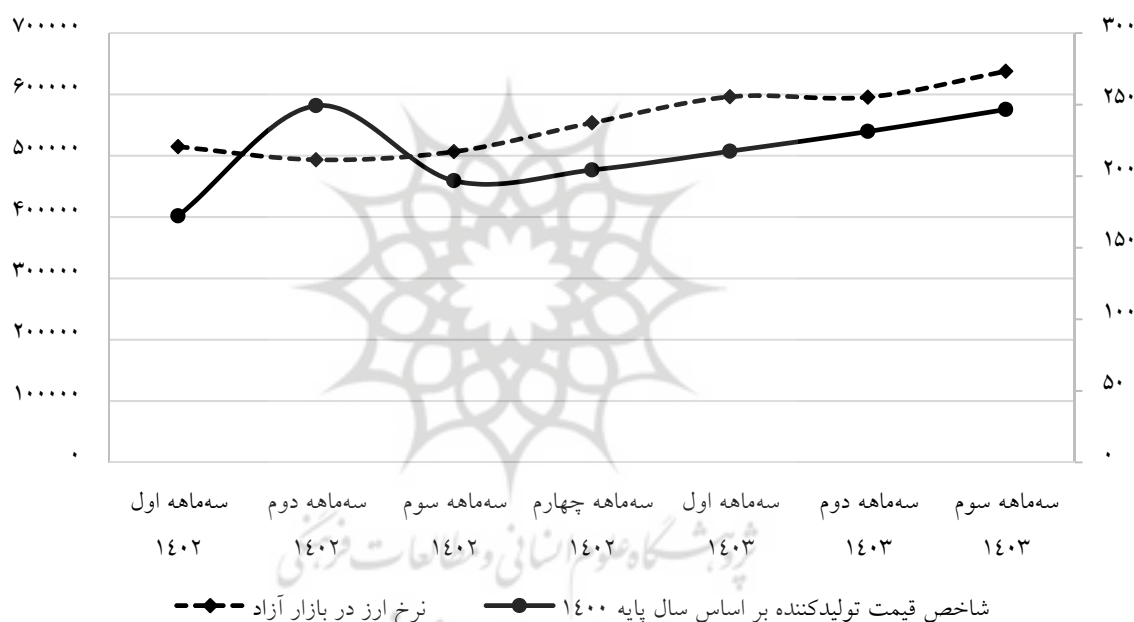

۲/۷۹ درصدی این زیرشاخص است. هرچند شروع روند منفی این شاخص موضوعی مطلوب است، اما تسریع در روند منفی این شاخص می‌تواند گامی مؤثر در بهبود محیط کسب و کار کشور شود. نگاهی به وضعیت ماه‌های اخیر نرخ ارز و نرخ تورم تولیدکننده می‌تواند بیان‌کننده وضعیت نامطلوب ثبات اقتصادی و تورم در کشور باشد.

دلار به سرعت تغییر قیمت می‌دهند، کسب و کارها نمی‌توانند برنامه‌ریزی مالی دقیقی داشته باشند. ازجمله زیرشاخص‌های مربوط به این حوزه، زیرشاخص پیش‌بینی ناپذیر بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات است که در بهار سال ۱۴۰۳ رقم ۷/۹۵ بود که در تابستان سال ۱۴۰۳، این رقم به ۷/۷۳ رسید. این ارقام نمایان‌کننده رشد منفی

نمودار ۲- شاخص قیمت تولیدکننده و نرخ ارز در بازار آزاد (ریال)

مآخذ: بانک مرکزی، ۱۴۰۳.

نرخ ارز در مقایسه با سه‌ماهه سوم سال ۱۴۰۲، تورم ۲۵/۸ درصدی را تجربه کرده است. لازم به توضیح است که در دی سال ۱۴۰۳، شاهد ورود نرخ ارز به کانال ۸۴۰۰۰۰ ریال در بازار آزاد نیز بودیم که این روند در بهمن سال ۱۴۰۳، به بالای ۹۰ هزار تومان رسید. وجود فضای عدم اطمینان نسبت به متغیرهای کلان اقتصادی، قابلیت پیش‌بینی درباره آینده

همان‌طور که در نمودار شماره ۲ مشاهده می‌شود، نرخ ارز و در نتیجه، شاخص قیمت تولیدکننده در دوره مورد بررسی همواره از روند صعودی برخوردار بوده است تا جایی که می‌توان گفت در نه ماه نخست سال ۱۴۰۳ در مقایسه با مدت مشابه سال پیش از آن، شاخص قیمت تولیدکننده با تورم ۲۵/۵ درصد مواجه بوده است. همچنین، در سه‌ماهه سوم سال ۱۴۰۳،

اقتصادی کشور را سلب می‌کند و انگیزه ورود سرمایه‌گذار به بازار کسب‌وکار ایران را کاهش می‌دهد.

• نبود دسترسی به منابع مالی و اعتباری

در ایران یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها برای آغاز و توسعه کسب‌وکارها دسترسی محدود به منابع مالی و اعتباری است. نرخ بهره بالا و شرایط سخت برای دریافت وام بسیاری از کارآفرینان و صاحبان کسب‌وکارها را از سرمایه‌گذاری جدید یا گسترش کسب‌وکارهایشان باز می‌دارد. افزون‌براین، بسیاری از کسب‌وکارها نمی‌توانند از تسهیلات بانکی استفاده کنند؛ زیرا سیستم بانکی در شرایط تحریمی با مشکلاتی مواجه است و معمولاً نمی‌تواند به‌راحتی به سرمایه‌گذاران خدمات مالی ارائه دهد. برای مثال، در اقتصادی که سود هیچ‌یک از فعالیت‌های مولد بالای ۱۸ درصد نیست، بازپرداخت سود ۱۸ درصد به تسهیلات بانکی دریافتی توسط بنگاه‌های کوچک موضوعی غیرممکن است. در ماه‌های اخیر کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی به‌منظور حمایت از صنایع کوچک از ۲۴ درصد به ۱۸ درصد، اقدامی در راستای تسهیل فعالیت‌های مولد در کشور بوده است، اما شاید بتوان گفت نرخ یادشده نیز زمینه ورود سرمایه‌گذاران به این عرصه را فراهم نمی‌آورد. بنابراین، یکی از نقاط ضعف محیط کسب‌وکار در ایران عدم دسترسی به منابع مالی و اعتباری ارزان‌قیمت و حمایت‌های مالیاتی است. بر اساس آمار در دسترس داخلی عدد زیرشاخص دشواری تأمین مالی از بانک‌ها در بهار سال ۱۴۰۳، از ۷/۸۰ به

رقم ۷/۷۰ در تابستان سال جاری رسیده که نمایان‌کننده رشد منفی ۱/۳۶ درصد است. این اقدام حرکتی رو به بهبود تلقی می‌شود، اما بالا بودن این زیرشاخص نشان می‌دهد تا موقعیت مطلوب در این عرصه فاصله بسیار است.

• مشکلات زیرساختی و فناوری

به‌رغم پیشرفت‌های فناورانه در برخی زمینه‌ها، هنوز هم در ایران زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌اندازه کافی پیشرفته نیستند. برای مثال، سرعت اینترنت در بسیاری از مناطق ایران پایین است و این مشکل می‌تواند بر عملکرد کسب‌وکارهایی که به ارتباطات برخط نیاز دارند، تأثیر منفی بگذارد. همچنین، دسترسی به فناوری‌های نوین در برخی صنایع نیز محدود است که این مسئله می‌تواند باعث عقب‌ماندگی در رقابت جهانی شود. بر اساس آمار قابل استناد در تابستان سال ۱۴۰۳ در مقایسه با بهار سال ۱۴۰۳، محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت، رشد مثبت ۲/۰۳ درصد را تجربه کرده است. همچنین، کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز نیز از رقم ۵/۶۷ در بهار سال ۱۴۰۳، به رقم ۵/۸۱ رسیده که به معنی رشد مثبت ۲/۵۷ درصدی در دوره یادشده است (مثبت بودن درصد تغییرات به معنای بدتر شدن وضعیت نسبت به فصل گذشته است).

لازم به توضیح است که افزون‌بر وجود مشکلات زیرساختی، محدودیت دسترسی به منابع انرژی یکی دیگر از نقاط ضعف بازار کسب‌وکار ایران است؛ به‌گونه‌ای که محدودیت دسترسی به آب در مقایسه

نتوانسته است سرمایه‌های خارجی را به‌طور مؤثر جذب کند. این ناتوانی در جذب سرمایه خارجی می‌تواند به‌طور مستقیم بر رشد اقتصادی و کاهش رقابت‌پذیری کشور در جوامع خارجی تأثیرگذار باشد و امنیت اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد.

از دیگر عواملی که امنیت اقتصادی کشور را مورد حمله قرار می‌دهد، فساد اداری در برخی از دستگاه‌ها و نهادهای دولتی است که وقوع آن منجر به کاهش سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی می‌شود. فقدان شفافیت و ناکارآمدی در سیستم‌های نظارتی، فضای کسب‌وکار را برای کارآفرینان و سرمایه‌گذاران ناامن می‌کند. فساد در بخش‌های مختلف از جمله تخصیص منابع مالی، واگذاری طرح‌ها و قراردادهای به‌طور مستقیم امنیت اقتصادی کشور را تهدید می‌کند.

از سوی دیگر، نوسانات شدید در بازار ارز یکی از تهدیدات کلیدی برای کسب‌وکارها در اقتصاد ایران به‌شمار می‌آید. این نوسانات می‌تواند باعث کاهش قدرت خرید مردم، کاهش سطح تولید و افزایش ریسک‌های سرمایه‌گذاری شود که پیامدهایی مانند ناپایداری در بازارها و تضعیف ثبات اقتصادی را به همراه خواهد داشت. مشکلات اقتصادی می‌تواند منجر به افزایش نارضایتی‌های اجتماعی و ناآرامی‌های داخلی شود که امنیت اقتصادی را به‌طور مستقیم تهدید می‌کند. درنهایت، بحران‌های اجتماعی و اقتصادی می‌تواند با آسیب‌پذیر کردن اعتماد عمومی منجر به کاهش فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی در کشور شوند.

میان سه‌ماهه دوم سال ۱۴۰۳ با سه‌ماهه نخست همین سال، نمایان‌کننده رشد مثبت ۷/۹۸ درصدی و محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی در مدت یادشده دارای رشد مثبت ۲۸/۳۹ درصد بوده است. ازاین‌رو با وجود مشکلات یادشده انتظار رونق سرمایه‌گذاری در بازار کار ایران کمی دور از ذهن خواهد بود.

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

با توجه به اینکه تنها راه تحقق اهداف بلندمدت کشور (رسیدن به رشد ۸ درصدی) رونق تولید در بخش‌های مولد است، باید گفت انتخاب راهبردهای مناسب مستلزم زمینه‌سازی لازم برای جذب سرمایه‌گذار و ورود فناوری به کشور است. به عبارت بهتر، بهبود محیط کسب‌وکار یکی از شروط اجرای موفق سیاست‌های رونق تولید و رشد سرمایه‌گذاری است. در این میان، یکی از بزرگ‌ترین تهدیدات برای امنیت اقتصادی ایران تحریم‌های بین‌المللی است که تجارت و تعاملات با دیگر کشورها را برای ایران محدود می‌کند. این موضوع باعث کاهش درآمدهای ارزی، تضعیف ارتباطات تجاری و دسترسی محدود به فناوری‌های نوین می‌شود که در نتیجه، بسیاری از کسب‌وکارها با چالش‌های جدی در تأمین منابع مالی و مواد اولیه روبه‌رو می‌شوند. در شرایطی که اقتصاد جهانی در حال تبدیل به اقتصادی وابسته به ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی است، ایران با وجود فرصت‌های بسیاری که در زمینه بهره‌مندی از منابع طبیعی، نیروی جوان و تحصیل‌کرده و... دارد،

شاخص کل کارآفرینی شین در تابستان سال ۱۴۰۳ نسبت به فصل بهار همین سال، دارای منفی ۰/۸۷ درصد تغییر بوده است. این رقم به معنی بهبود شرایط کارآفرینی در فصل تابستان نسبت به فصل بهار بوده است. همچنین، تغییرات ۱/۰۶ درصدی این شاخص نسبت به فصل مشابه سال پیش از آن (۱۴۰۲)، نمایان کننده بهتر شدن شرایط کارآفرینی در کشور است.

نتیجه گیری و پیشنهاد راهکارها

دستیابی به اهداف بلندمدت تعیین شده در اسناد بالادستی کشور مستلزم فراهم آوردن زمینه رشد تولید و حفظ امنیت اقتصادی برای سرمایه گذاران و فعالان بخش های مولد اقتصادی است. همان طور که در متن گزارش نیز به آن اشاره شد، یکی از شاخص هایی که می تواند به سرمایه گذاران این پیام را برای ورود مخابره کند، شاخص محیط کسب و کار است. آمار و ارقام قابل دسترس نشان می دهد در تابستان سال ۱۴۰۳ شاهد وقوع بارقه هایی از امید در بهبود محیط کسب و کار در کشور بودیم، اما برای رسیدن به نقطه مطلوب فاصله بسیار است تا جایی که می توان نتیجه گرفت از جمله مهم ترین موانع کسب و کار در ایران که همچنان در دو فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ نیز پابرجا بوده است شامل پیش بینی ناپذیر بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات، دشواری تأمین مالی از بانک ها، بی ثباتی سیاست ها، قوانین و مقررات و

رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار، رویه های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات می شود. بنابراین، باید گفت بهبود شاخص کسب و کار در ایران نیازمند اصلاحات همه جانبه در حوزه های مختلف است؛ از اصلاحات قانونی و بهبود دسترسی به منابع مالی گرفته تا افزایش شفافیت، کاهش فساد و توسعه زیرساخت ها. با اتخاذ این راهکارها ایران می تواند فضای کسب و کار را بهبود بخشد و امنیت اقتصادی کشور را تقویت کند. این اقدامات نه تنها به افزایش رقابت پذیری کسب و کارها کمک می کند، بلکه به جذب سرمایه گذاری های داخلی و خارجی و در نهایت رشد اقتصادی منجر می شود. از این رو به منظور بهبود شرایط موجود برخی راهکارها ارائه می شود.

- **شفاف سازی و ثبات قوانین:** یکی از مهم ترین موانع برای بهبود شاخص کسب و کار در ایران، تغییرات مداوم و فقدان شفافیت در قوانین و مقررات است. ایجاد ثبات و شفافیت در قوانین مالی، مالیاتی، کار و تجارت اطمینان خاطر بیشتری برای کارآفرینان و سرمایه گذاران فراهم می کند.

- **سادگی در فرایندهای اداری:** بسیاری از فرایندهای اداری برای ثبت کسب و کارها، اخذ مجوزها و امور بانکی پیچیده و زمان بر هستند. پیشنهاد می شود دولت با ساده سازی این فرایندها و با استفاده از فناوری های به روز موجبات کاهش صرف زمان و هزینه را برای کارآفرینان فراهم آورد.

- **تقویت نظام مالی و بانکی:** دسترسی به منابع مالی یکی از مهم ترین چالش های کسب و کارها در ایران

اهمیت بالایی برخوردار است. این اقدامات می‌توانند اطمینان و اعتماد را در میان سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی ایجاد کنند و جلوی سوءاستفاده‌های اقتصادی را بگیرند.

- **افزایش شفافیت در بخش عمومی:** استفاده از سیستم‌های الکترونیکی برای شفاف‌سازی فرایندهای دولتی و عمومی مانند واگذاری قراردادهای تخصیص منابع و خریدهای دولتی به کاهش فساد کمک و فضای کسب‌وکار را امن‌تر می‌کند.

- **پیوستن به توافقات اقتصادی و تجاری:** پیوستن به سازمان‌های بین‌المللی و امضای توافق‌نامه‌های تجاری با کشورهای مختلف، محدودیت‌های تجاری را کاهش می‌دهد و دسترسی به بازارهای جهانی را آسان‌تر می‌کند. پیشنهاد می‌شود با تسهیل در روابط خارجی، بهبود محیط کسب‌وکار در داخل را رقم بزنیم.

نگاهی به آمار ارائه‌شده اتاق بازرگانی ایران نشان می‌دهد زیرشاخص موانع در فرایندهای اداری اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی، از عدد ۶/۲۷ در بهار سال ۱۴۰۳، به رقم ۶/۱۷ در تابستان همین سال رسیده است که نمایان‌کننده رشد منفی ۱/۵۲ درصدی است. همچنین، زیرشاخص فساد و سوءاستفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی در تابستان سال ۱۴۰۳، به رقم ۶/۲۴ رسید که در مقایسه با بهار همین سال دارای رشد منفی ۱/۴۸ درصد بود.

است. اصلاحات در نظام بانکی و مالی، کاهش نرخ بهره، تسهیل اعطای وام‌ها و کاهش بوروکراسی‌های مالیاتی می‌تواند شرایط را برای کارآفرینان بهتر کند. همچنین، از طریق ایجاد مشوق‌ها و تسهیلات مالی برای سرمایه‌گذاران خارجی می‌توان منابع مالی جدید و فناوری‌های پیشرفته را وارد کشور کرد که به رشد کسب‌وکارها و تقویت رقابت‌پذیری کمک خواهد کرد.

- **حمایت از استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوپا:** ایجاد صندوق‌های حمایت از استارت‌آپ‌ها و کارآفرینان نوپا کمک زیادی به رشد کسب‌وکارهای نوآورانه و کوچک می‌کند. همچنین، تسهیل دسترسی به سرمایه‌گذاری‌های خطرپذیر و جذب سرمایه‌های خارجی می‌تواند به رشد کسب‌وکارها کمک کند.

- **تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات:** برای تقویت رقابت‌پذیری کسب‌وکارها باید زیرساخت‌های فناوری اطلاعات به‌ویژه اینترنت پرسرعت و سیستم‌های دیجیتال بهبود یابد. تسهیل در دسترسی به اینترنت، ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای تجارت الکترونیک و استفاده از فناوری‌های نوین مزایای زیادی برای کسب‌وکارها فراهم می‌کند.

- **توسعه حمل‌ونقل و لجستیک:** بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل داخلی و بین‌المللی مانند جاده‌ها، راه‌آهن، بنادر و فرودگاه‌ها، هزینه‌های حمل‌ونقل و زمان تحویل کالاها را کاهش می‌دهد و به کارآفرینان کمک می‌کند تا به بازارهای داخلی و جهانی دست یابند.

- **تقویت نهادهای نظارتی و قضایی:** مبارزه با فساد و ایجاد نهادهای نظارتی قوی، مستقل و شفاف از

اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی مناسب از روند افزایشی قیمت‌ها و بی‌ثباتی متغیرهای کلان جلوگیری کنند.

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳). شاخص بهای تولیدکننده در ایران، تهران: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- مرکز پژوهش‌های اتاق ایران (۱۴۰۳)، گزارش پایش ملی محیط کسب و کار ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

- آموزش نیروی کار ماهر: سرمایه‌گذاری در آموزش نیروی کار ماهر و متخصص در حوزه‌های مختلف صنعتی و فناوری به بهبود کارایی و بهره‌وری در کسب‌وکارها کمک می‌کند. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و دوره‌های کارآفرینی برای جوانان و کارآفرینان بالقوه می‌تواند مهارت‌های لازم برای ایجاد و مدیریت کسب‌وکارها را ارتقا دهد. همچنین، فرهنگ‌سازی و آموزش در زمینه کارآفرینی باعث می‌شود که افراد بیشتری به راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید روی بیاورند و ریسک‌پذیری در جامعه افزایش یابد.

- تشویق به مشارکت بخش خصوصی در طرح‌های بزرگ ملی و تصمیم‌سازی‌ها: همکاری میان دولت و بخش خصوصی برای ایجاد فضای کسب‌وکار مطلوب بسیار مهم است. دولت باید به نظرات بخش خصوصی احترام بگذارد و از آن‌ها در فرایندهای تصمیم‌گیری اقتصادی استفاده کند. همچنین، تشویق بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌های ملی مانند طرح‌های زیرساختی و صنعتی از طریق جذب سرمایه و تخصص می‌تواند به بهبود فضای کسب‌وکار کمک کند.

- ایجاد ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی: یکی از عوامل بسیار اثرگذار بر فعالیت فعالان اقتصادی، نبود ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی و در نتیجه، پیش‌بینی‌ناپذیر بودن روند قیمت‌ها و آینده اقتصادی کشور است. از این رو با توجه به نبود ثبات در باراز ارز و همچنین، روند افزایشی نرخ تورم در کشور، پیشنهاد می‌شود دولت و بانک مرکزی با